

СЛОБОДАН КАЛЕЗИЋ (Подгорица)

РАДОВИ РАДОМИРА ИВАНОВИЋА ИЗ МАКЕДОНИСТИКЕ

Пажљиви проучавалац савремених југословенских књижевности, а посебно проучавалац савремене македонске литературе, уочиће у посљедње двије деценије велики број монографија, студија, огледа и чланака посвећених овој националној књижевности, чији је аутор Радомир Ивановић, професор Филозофског факултета у Новом Саду. На такву оријентацију др Ивановића указивали смо правовремено, прије деценију и по; сада нам преостаје да у раду — намијењеном једном специјалистичком скупу¹ — заокружимо наша сазнања и да уједно, по први пут, сумирамо допринос овог књижевног историчара, теоретичара и критичара не само македонској књижевности него и осталим југословенским литературама у оним радовима који припадају југословенској компаративистици.²

При томе није на одмет напоменути, одмах на почетку, да је Радомир Ивановић један од оних проучавалаца који се не задовољава уобичајеним методама истраживања књижевно-историјских и књижевно-теоријских феномена дјела о којему расправља. Напротив, он најчешће настоји да, примјеном различитих аналитичких метода, у што већој мјери исцрпи обухваћену проблематику. То практично значи да се Ивановић истовремено бави супстанцијалном, у оквиру предмета који истражује, и референцијалном теоријом, у оквиру многих других духовних дјелатности, без којих је данас немогуће проучавати књижевност (филозофија, антропологија, лингвистика, кибернети-

¹ ЦАНУ и МАНУ организовале су међуакадемијски научни скуп, одржан у ЦАНУ у Титограду 1. и 2. новембра 1988. године. За проучаваоце компаративистике видјети зборник радова „Књижевно-културните врске између Македонците и Црногорците од најстаријих времена до данас“ Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 1987.

² У ову скупину спадају Ивановићеве књиге „Књижевне паралеле“, Пула, 1985; „Говор дела“, Београд, 1986; „Поетика и критика“, Кикинда, 1988, као и књига у којима је македонска књижевност равноправно заступљена са другим југословенским књижевностима (као што је, на примјер, „Ријечи на раскршћу“, Осиек, 1987. и нека друге).

ка, теорија информација и друге врсте духовних дјелатности које аутор с успјехом интегрира у свој аналитички метод).

Надаље, за разлику од бројних македонских проучавалаца, Ивановић има довољно интелектуалне радозналости да трага за новим врстама интерпретације, чији скуп он сâм назива — *алтернативном интерпретацијом*, тврдећи у монографији о Ацу Шопову да у одређеном књижевном опусу не постоји само једна поетика него више њих одједном.³ Такво аналитичко поглавље довољно указује на флексибилност и толерантност овога аналитичара и теоретичара поезије када су у питању различити приступи књижевној материји, од херменеутичког до версолошког, јер он умије да користи све оне методе које се уклапају у његову критичку пројекцију дјела, односно у тумачење и разумијевање књижевне умјетности. Исто тако Ивановић, на другој страни, умије да се супротстави оним методама које воде ка деконструкцији (у приказу књиге *Књижевна теорија* Тери Иглтона, на примјер).

Ивановић такође успјешно, мада не увијек и сасвим обухватно, приступа анализи водећих пјесника и дјела у македонској књижевности XIX и XX вијека, пишући прве монографије у њој.⁴ На тај начин он не само да претходи данашњем све присутнијем валу монографских истраживања, него уједно служи и као подстрекач и као путоказ за све специјалистичкију врсту истраживања, што нарочито показују четири његове до сада објављене монографије. У другим студијама и огледима он такође бира специфичне врсте аналитичког дешифровања (на примјер, разматрање топике у историјском епу Григора Прличева, утврђивање принципа генерирања књижевног текста у поезији Блажа Конеског и Аца Шопова, као и читав низ других, особених аналитичких приступа писцима македонског књижевног наслеђа и савременим писцима).

Све то заједно показује да је македонистика у Ивановићу стекла интерпрета необичне интелектуалне радозналости и велике радне и креативне енергије, јер овај аналитичар не посматра писца, дјела и појаве у македонској књижевности само у

³ У једној од шест монографија, посвећених поетској вертикали македонске књижевности XX вијека, „Реч о речи — поетика Аце Шопова“, Р. Ивановић у поговору овој књизи тврди — по нашем мишљењу посве исправно — да у опусима значајних књижевних стваралаца не постоји по једна поетика, него истовремено више поетика одједном. Према Ивановићевом тумачењу, мноштво поетика резултира из рецептивног, а не из продукционог модела, за који се залаже старија теорија поезије.

⁴ Ивановићу треба свакако убројати у заслугу што је објавио прву поетолошку књигу о Рацину у македонској науци о књижевности — „Поетика Косте Рацина“ (Нови Сад, 1979. и Скопље, 1979). као и прве књиге сличног типа о двојници еминентних савремених македонских пјесника — Блажу Конеском и Ацу Шопову („Поетика Блажа Конеског“, Љубљана — Београд, 1982. и „Реч о речи — поетика Аце Шопова“, Београд, 1986). У штампи се налази двотомна књига „Поетика Славка Јаневског“, која ће 1989. године бити објављена на српскохрватском и македонском језику.

уским оквирима, него их анализира у контексту савремених југословенских, балканских и европских књижевних појава (видјети паралеле између Јоргиса Сефериса и Блажа Конеског, на примјер). Зато су његови радови ове провенијенције уколико драгоцјенији, колико са становишта примјене ригорозних критичарских и теоретских мјерила, које примјењује и на ову националну књижевност и на књижевности и књижевнике са којима пореди дјела македонске литературе.

Импонује информираност и спремност овог аналитичара да се бави наоко веома разнородним појавама и процесима, у више националних књижевности одједном (илустративна је у том погледу студија у којој се бави књижевно-естетичким проседеима петорице књижевника из словеначке, хрватске, црногорске, српске и македонске књижевности).⁵ Са привидном лакоћом и неспорном аргументацијом, Ивановић показује оне унутрашње повезаности различитих стваралачких опредјељења, односно оне латентне законитости које повезују у једну цјелину привидно раздвојене књижевне свјетове. То значи да Ивановић располаже нескавидашње снажном акрибијом и ерудицијом и да то обиље саопштава не само у ономе чиме се бави, него и ономе што намјерава да уради, као што је то случај са двотомном монографијом о једном од најзначајнијих савремених македонских књижевних стваралаца — Славку Јаневском (у штампани се налази двотомна монографија *Поетика Славка Јаневског*, која ће током 1989. године бити објављена на српскохрватском и македонском језику).

На крају овог уводног дијела није на одмет напоменути да је Ивановић веома превођен књижевни историчар и критичар. До данас је преведено десет његових књига на македонски језик (од *Портрета македонских писаца*, 1978, до *Дијалога са дјелом*, 1988. године). Оволики број самостално објављених дјела, између осталог, несумњиво свједочи о томе да су радови Радомира Ивановића у потпуности прихваћени у савременој македонској науци о књижевности као она врста штива, без које се не може наставити даље са истраживањима проблематике којом се он започео бавити.⁶ Истовремено, поменути број књига може послужити и као признање овом неуморном прегаоцу на популаризацији македонске књижевности и науке о њој.

⁵ У најновијој Ивановићевој књизи, као додаток, мр Ванчо Тушевски саставио је исцрпну ановативну библиографију македонистичких радова Радомира Ивановића, која представља најпотпунији попис радова овог аутора, те читаоце упућујемо на њу (стр. 203—244).

⁶ Веома динамичан, аутор је у међувремену објавио на десетине нових студија и огледа на српскохрватском и македонском језику, од којих за ову прилику издвајамо монографију „Говор пун дарова — поезија Блажа Конеског“, Универзитетска ријеч, Никшић, 1988. Упутно је видјети Ивановићев завршни текст у овој књизи „Умјесто поговора“ (стр. 161—167) у којем аутор образлаже свој аналитички метод.

I Монографска истраживања

Из савјесно урађене *Био-библиографије Радомира Ивановића* — македонистика, коју је саставио мр Ванчко Тушевски и објавио на крају најновије Ивановићеве књиге *Поетика и критика* (Књижевна заједница Кикинде, Кикинда, 1988, стр. 199—244), види се да је од неколико стотина радова посвећених македонској књижевности Ивановић до сада аутор шест самосталних монографија, посвећених четворици писаца које аутор сматра најважнијом књижевном вертикалом у овој националној литератури у XX вијеку. Ради се о књигама: *Поетика Косте Рацина* (Нови Сад, 1979), затим *Поетика Блажа Конеског* (Јљубљана — Београд, 1982), *Реч о речи — поетика Аце Шопова* (Београд, 1986) и *Говор пун дарова — поезија Блажа Конеског* (Никшић, 1988). Њима треба, схватљиво, додати и двотомну књигу *Поетика Славка Јаневског I—II* (рукописних стр. 592), којом се завршава овај значајни истраживачки пројекат од шест томова. Корпус о којем је ријеч таквог је обима и сложености, концепције и остварених домета, да се у истој врсти са њим не може поредити ни један од сличних у нашој науци о књижевности.

Књига о родоначелнику савремене македонске књижевности Кости Рацину, о коме иначе постоји обимна критичка литература, представља први монографски покушај не само у македонској већ и у другим словенским књижевностима. Већ сама га чињеница, да се ради о првој књизи која се бави цјелокупним Рациновим стваралаштвом — поезијом, наративном прозом, те критичким радовима из историје, социологије културе и умјетности и књижевности — показује да је Ивановић смјело приступио прецизном дефинисању и вредновању свих ових различитих области пишчевог дјела. Овакав, у основи интегралистички приступ, овдје је утолико драгоцјенији, јер се ради о ствараоцу који је формиран у револуционарном покрету социјалне књижевности и припаднику прогресивног радничког покрета у нашој земљи. Указујући на тај снажни спој естетичког и етичког, Ивановић с правом указује како се животно испреплетена Рацинова многострука схватања, по чему он дијели судбину многих истакнутих домаћих и страних стваралаца, који су припадали овом међународном књижевном покрету.

Није на одмет овдје напоменути и то, да је Рацин стварао на српскохрватском и македонском, тада званично забрањеном језику, те да се већ у тој чињеници показује његова спремност да у различитим језичким медијима (уз бугарски, на коме је написао неколико почетничких пјесама) оваплоти основна поетолошка и поетска опредјељења. О томе ће много исцрпније, као да наставља започету расправу, Ивановић писати у студији *Поезија Косте Рацина, Николе Ј. Ванџарова и Колета Неделковског*, објављеној у књизи студија и огледа *Књижевне паралеле* („Истарска наклада“, Пула, 1985, с. 31—68).

Ивановићева монографија о дјелу Косте Рацина специфична је по томе, што је аутор одабрао априорно један одређен скуп циљева које је желио да оствари, док је друге оставио за неки нови аналитички покушај, као што је то учинио и са другим, овдје набројаним монографијама. О томе непосредно свједочи и начин на који је књига компонована. Први дио аутор је посветио проучавању *пјесничке слике* у Рациновим пјесмама, показујући да се најчешће ради о процесу визуализације, односно о процесу настајања визуелних, а тек потом о заснивању менталних и синестетичких поетских слика. На тај начин Ивановић је показао један од оних унутрашњих принципа организације Рацинове пјесме, који је подједнако везан за њену природу, као што је — у формалном погледу — значајна *композиција* његових поетских структура.

Радомир Ивановић се посебно успјешно бави анализом ритма, односно ритмичке и мелодијске интонације Рацинових пјесама. Он потом анализира обиље стилских фигура (посебно звучну страну овог поетског језика) и сва она метричка својства, која су подједнако важна за умјетнички рад овог пјесника. У предмет Ивановићевих истраживања такође спадају и врсте, односно модели језичко-ритмичке организације усмене народне поезије, на којој се Рацин напајао и уз чију је помоћ конституисао језик нове, модерне македонске књижевности. Гледајући са становишта унутрашње архитектуре поједине пјесме, циклуса или збирке у цјелини, јасно се показује да је Рацин био један од оних стваралаца, који су имали развијено језичко осјећање, односно да је био један од оних ријетких пјесника, које је у умјетничком раду одређивала — *стваралачка визија*. Зато нам се — према тумачењу о којем је ријеч — овај пјесник показује као непогрешиви антиципатор поратног развоја македонске поезије, која је данас досегла свој зенит и постала репрезентативни род ове националне књижевности. (На српскохрватском језику је до данас објављено петнаестак, а на другим језицима око шездесетак антологија македонске поезије, што показује опште интересовање које влада за њу.)

У монографији о Рацину ријешено је Ивановић још једно питање од трајне важности и актуелности када се ради о македонској књижевности. Овај критичар, наиме, није подлегао пресији савремене теорије поезије, по којој је само модерна поезија гарант књижевних вриједности. Он је с правом уочио да је однос књижевне традиције и модерне оријентације у овој националној књижевности специфичан, односно да се македонски ствараоци у иманентној и у експлицитној поетици залажу за *континуитет стварања*, што ће нарочито показати Блаже Конески у чувеном огледу *Једно искуство*, који Ивановић анализира више пута и у различитим контекстима, с обзиром на његову примјењивост на различите ситуације.

На крају монографије о Рацину, Ивановић се бавио проучавањем вриједности Рацинове поезије. Он је понудио нов модел читања, модел који подразумијева специфичну рецепцију у македонској књижевности. На основу примјене продукционог и рецептивног модела и испитивањем њиховог односа, аутор је дошао до неких нових открића. Тако је установио да једну од вриједности Рацинове поезије представља специфично прожимање симболизма и експреснонизма. Овакви стваралачки доприноси настајали су под непосредним дејством двојице значајних хрватских и југословенских пјесника тога времена — Аугуста Цесарца и Мирослава Крлеже. Лирски паралелизми, које спомиње Ивановић, доиста указују на ту врсту међусобне инспирације и на способност Косте Рацина као умјетника да ствара према аутентичним пјесничким изворима и подстицајима.

Двије књиге о Блажу Конеском (*Поетика Блажа Конеског*, 1982, и *Говор пун дарова — поезија Блажа Конеског*, 1988) на прикладан начин илуструју Ивановићево опредјељење, саопштено на крају прве књиге. Ради се, наиме, о томе да аналитичар сваку своју књигу сматра *незавршеном*, из простог разлога што се ради о савременим ствараоцима, који су у пуној радној и креативној зрелости, тако да се од њих готово свакодневно могу очекивати нова и значајна остварења. То показује да Ивановић не напушта своје литерарне симпатије. (У прногорској књижевности такав је примјер пружио Ивановић са значајним дјелом Михаила Лалића, коме је до сада посветио једну књигу и осамдесетак мањих радова — студија, огледа и чланака). Пишући о значајним ствараоцима — савременицима, овај критичар их не прати са дистанце, већ непосредно „пристаје“ уз њих, дијелећи са њима све љепоте и ризике стваралачке авантуре.

С обзиром на то да је Блаже Конески истовремено пјесник, приповједач и веома познат научник (мислимо ту на науку о језику и науку о књижевности), те критичар, теоретичар и преводилац, то је јасно да је Ивановић морао свим тим дисциплинарним дјелатностима посветити нужну пажњу, јер се све оне интегришу у један корпус и јединствену стваралачку визију. Ивановић успјешно примјењује метод интегрирања сопствених становишта о књижевним процесима са становиштима писца којег истражује, не либећи се притом да укаже и на неке пишчеве заблуде. (Само у том контексту се, на примјер, може тумачити извјесно аналитичарево ограбивање од теорије о „откривању“ пјесме Б. Конеског, јер је очито да је Конески у ову теорију пренио само лично искуство, док Ивановић на читав стваралачки процес гледа са много ширег становишта, односно има у виду разноврсну типологију стваралаца).

Први дио Ивановићеве књиге о Конеском посвећен је поезији. Ивановић зналачки прати почетке књижевног стварања (о њима ће бити више ријечи у књизи *Говор пун дарова — поезија*

Блажа Конеског), у одјељку *Најранији књижевни радови (Архивска истраживања)*, јер он осјећа да се у књижевним првинама Конеског крију клице доцнијих пјесникових тема и мотива. Стваралачке еволутивне споне аналитичар открива код Конеског на основу нове класификације, која није проистекла из хронолошких одредница, већ из контекста стилско-језичког јединства у појединим фазама књижевног развоја овог пјесника. И поред тога што Конески има самосвојан развојни пут, што доживљава унутрашње метаморфозе, Ивановић је уочио и сродности са владајућим књижевним парадигмама (социјалистичким реализмом, на примјер) и одступања од њих, јер аутентичност једног пјесника се не мјери степеном саображавања са одређеним продукционим моделом који је општеважећи, него управо одступањем од њега. То је аутор уочио још у поетском првјенцу Конеског — поеми *Мост* (1945), која је настала као лирски пандан Андрићевом роману *На Дрини ћуприја*.

У другом дијелу књиге Ивановић се бави утврђивањем тзв. *упоришта писања* Конеског као пјесника. Он уочава како стваралачки процес код њега има самосвојне законитости.⁷ Неке од његових пјесама настају спонтано (*Тешкото*, на примјер), а неке су плод вишегодишњег априорног одређивања и замисли (циклус пјесама о Краљевићу Марку, који настаје читаве двије деценије). Истовремено Ивановић указује и на драмску основу појединих пјесничких остварења, тако да циклус од пет пјесама посвећених Марку Краљевићу назива *драмом*, састављеном од пет чинова, док у другој књизи (*Говор пун дарова*), с правом указује на настајање тзв. пандан-пјесама, као што је случај са двије антологијске пјесме — *Тешкото* (1946) и *Црква* (1987). Тиме је са специфичног становишта анализиран интенционални и лингвистички лик Б. Конеског.

Трећи дио монографије о Блажу Конеском посветио је Ивановић анализи једине приповједачке књиге *Виноград* (1955), док су предмет четвртог дијела бројни радови Конеског из науке о књижевности и науке о језику. У наредној књизи (*Говор пун дарова*) Ивановић се најприје бавио поетолошким и поетским одређењима Конеског, а потом је анализирао — као што смо већ рекли — његових првих, раних деветнаест пјесама, које је открио у пјесниковим рукописима. На крају првог дијела књиге аутор је посветио своју пажњу другим, у међувремену објав-

⁷ Пишући у неколико наврата о Б. Конеском, сами смо уочавали сличне појаве, односно на сличан начин писали о њима. Иначе, посебно смо писали о сљедџим књигама из савремене македонске књижевности: „Дволична слобода пјесме (Б. Чаловски: Поноћни излет)“, Побједа, Титоград, 28. II, 1974; „Поезија Аце Шопова (А. Шопов: Песме)“, Побједа, Титоград, 29. II, 1975; „Смисао за синтезу (Б. Конески: Записи)“, Стварање, бр. 10, Титоград, 1975; „Синтеза вриједности (Д. Митрев: Антологија савремене македонске поезије)“, Побједа, Титоград, 4. III, 1978; „Тешкото“ Блажа Конеског, Мостови, бр. 95, Пљевља, 1984; а прије свих укратко о Лазу Каровском, као биљешку о писцу, уз превод и прелјев његовог сонетског вијенца „Мајка Македонка“ (Стварање, бр. 1—2, Титоград, 1972.)

леним књигама Конеског — *Чесме* (1984), *Посланица* (1986) и *Црква* (1988), односно он се бавио поезијом као врстом говора, глобалним симболима и визијом слободе у поезији Конеског.

У другом дијелу, симболично названом *Паралеле*, најприје је аутор поредио пјесме Константина Миладинова, Косте Рацина и Блажа Конеског, потом пјесме Десанке Максимовић, Добрише Ћесарића, Душана Костића, Ивана Минатија и Б. Конеског, најзад пјесме Јергоса Сефериса и Б. Конеског. У свим тим *паралелама* Ивановић показује посебну способност за финесе при дефинисању сродних или разнородних стваралачких поступака, као и изразиту ноту толерантности у закључцима, свјестан да је његова интерпретација само једна од могућих. Осим тога, све ове анализе писане су колико стручним, толико и поетичним, па према томе и ширем читатељству доступним језиком, који мами и сопственим вриједностима.

Изузимајући монографију о Славку Јаневском (I—II), која нам је у овом моменту доступна само по ријетким одјелцима, објављеним у југословенској књижевној периодици, са сигурношћу се може рећи да је врхунски аналитички домет Радомир Ивановић показао у монографији *Реч о речи — Поетика Аце Шопова* (1986). То је надахнуто дјело о надахнутом пјеснику, те се може узети као образац поетолошки засноване расправе. Осим о слоју доступних значења, Ивановић у овој књизи, препуној fine метафорике (што се види и по називима дјелова књиге: „Реч и смисао“, „Реч и значење“, „Рађање речи“, „Речи на раскршћу“, „Лепота речи“ и „Реч на крају“), вехементно расправља и о оном слоју значења, која су мање-више недоступна. Другачије речено, осим о конкретној енергији пјесме, аутор у овој монографији суптилно расправља и о латентној енергији језика, показујући у чему се све крије поетика експресија овог пјесника модерне провенијенције.⁸

II Књиге студија и огледа

Ништа мање од монографија нијесу занимљиве нити значајне књиге Радомира Ивановића, састављене од студија или

⁸ Сличне идеје, у теоријској равни, Ивановић је износио и у неким својим ранијим књигама, што смо примјетивали када смо својевремено о њима писали. Узгред да напоменемо, посебно смо писали о сљедећим Ивановићевим књигама: „Дјело и његова сјенка (Р. Ивановић: Романи Михаила Лалића)“, Побједа, Титоград, 22. XII, 1974; „Критика критике (Р. Ивановић: Критички методи)“, Побједа, Титоград, 31. VII, 1976; „Размишљања о роману (Р. Ивановић: Современиот роман)“, Побједа, Титоград, 29. X, 1977; „Панорама савремене македонске поезије (Р. Ивановић, Љ. Милићевић: Савремена македонска поезија)“, Побједа, Титоград, 26. VIII 1978. Већина ових текстова нашла се касније заједно у нашој књизи „Дани читања“, Универзитетска ријеч, Никшић, 1985. Такође смо на промоцијама говорили о књигама „Поетика Косте Рацина“ (1980) и „Реч о речи — поетика Аце Шопова“ (1987).

огледа, посвећених македонској књижевности: *Портрети македонских писаца*,⁹ (Цетиње, 1975), *Македонски писци и дела*¹⁰ (Београд, 1979), *Огледи о македонској књижевности*¹¹ (Цетиње, 1980), *Књижевне паралеле*¹² (Пула, 1985), *Говор дела*¹³ (Београд, 1986) и *Поетика и критика — студије и огледи о македонској књижевности*¹⁴ (Кикинда, 1988). Многе од ових радова, заступљених у књигама, Ивановић је претходно саопштио научним и књижевним публикацијама на словеначком, македонском и српскохрватском језику.

Као историчар књижевности, Ивановић би — природно — требало да посвећује што више пажње свим значајним ствараоцима македонске књижевности. Умјесто тога, он је у овим књигама више пажње посвећивао само одређеном кругу, истина репрезентативних македонских стваралаца. Најмање амбиција показује књига на почетку његовог бављења македонистиком. Ради се о *Портретима македонских писаца*, збирци огледа међу којима се истичу портрети Григора Прличева, Славка Јаневског,

⁹ У првој својој књизи из македонистике, Р. Ивановић је посебно писао о Славку Јаневском, Ацу Шопову, Блажу Конеском, Матеји Матевском, Јовану Котеском, Радовану Павловском, Григору Прличеву, Божињу Павловском, Живку Чингу, Ташку Георгиевском, Јовану Павловском, Методији Фотеву, Симону Дракулу, Милану Ђурчинову и Милодрагу Друговцу.

¹⁰ У овој, можда најзначајнијој Ивановићевој књизи садржани су огледи о Г. Приличеву, К. Раџину, Г. Тодоровском, А. Поповском, С. Јаневском, В. Малеском, Б. Вишинском, Х. Поленаковићу, Т. Саздову и Д. Митреву.

¹¹ Друга књига Ивановићевих огледа, објављена код цетињског „Обода“, садржи следеће посебне јединице: „Блаже Конески“, „Марко Цепенков“, „Зоран Ковачевски“, „Савремена македонска поезија“, „О односу мита и књижевности“, „Књижевна критика као афирматор националне књижевности“, „Компарација романа Михаила Лалића и Славка Јаневског“ и „Прилози“.

¹² У „Књижевним паралелама“ су дати студије и огледи о К. Миладинову, К. Раџину, Н. Ј. Вапшарову, К. Неделковском, Б. Конеском, Ј. Павловском, Б. Вишинском, С. Јаневском, П. М. Андреевском, Т. Георгиевском, Б. Пендовском као и тематски оглед „О односу македонске народне поезије и музике“. На крају су „Прилози“.

¹³ „Говор дела“ такође садржи студије и огледе: „Прогресивна мисао у македонској књижевности између два светска рата“, „Прногорска и македонска књижевност у послератном периоду (1945—1985)“, „Рецепција њиховог дела Прежихова Воранца у македонској књижевности“, „Ацо Шопов“, „Борис Вишински“, „Ташко Георгиевски“, „Божињ Павловски“. И овдје су на крају „Прилози“.

¹⁴ Најновија књига Радомира Ивановића, „Поетика и критика“ (1988), такође садржи студије и огледе о македонској књижевности, каква назнака се налази и у њеном поднаслову: „Потески говор Николе Ј. Вапшарова“, „Стваралачка одређења и тематски паралелизми у поезији Десанке Максимовић и Блажа Конеског“, „Поетски првенац Аце Шопова и проблем генерирања књижевног текста“, „Поезија Мита Боговског у контексту покрета социјалне литературе“, „У потрази за немиром речи“, „Приповедање као поступак (трилогија романа Јована Стрезовског)“, „Судар животних концепција“, „Књижевнонаучна одређења Харалампија Поленаковића“.

Блажа Конеског, Матеје Матевског, Јована Павловског, Јована Котеског, Радована Павловског и Божина Павловског. Такође су заступљени, мада у знатно мањој мјери, књижевни ствараоци Ж. Чинго, Т. Георгијевски, М. Фотев, С. Дракул; овдје спадају и двојица истакнутих македонских књижевних критичара — Милан Ђурчинов и Миодраг Друговац.

Једна од најзначајнијих Ивановићевих књига из области македонистике (која служи као уџбеник из овог предмета на многим високошколским установама код нас), названа је *Македонски писци и дела*. Њоме је аутор направио крупан искорак у проучавању ове националне књижевности, како у избору предмета тако и у примјени нових аналитичких метода. (О томе свједочи и топао пријем на који је ова књига наишла код читалаца и код критичара). Студије заступљене у њој веома су широко засноване, а махом су посвећене тематици и проблематици која раније није заступана у македонистици. Ради се најприје о историјском епу *Скендербеј* Григора Прличева, којег Ивановић дефинише генолошки, као што ће касније учинити и са поемом *Сердар* истог аутора у књизи *Говор дела* (стр. 9—25), односно са проучавањем једног од топоса у студији *Топика историјског епа „Скендербеј“* (у истој књизи, стр. 25—43).

У свим овим радовима Ивановић се не бави само анализом аутономне структуре појединих дјела, већ их истовремено сагледава у контексту балканских и европских књижевности. Посебно су значајна његова истраживања о преплитању *класицистичког* и *романтичног* у поеми *Сердар* Григора Прличева, гдје је Ивановић примијенио постулате модерне теорије романтизма, показујући и доказујући да се дјело овог аутора мора разматрати у контексту најзначајнијих дјела југословенских књижевности тога времена. (Прличев, по Ивановићевом увјерењу, спада у ред писаца какви су Франце Прешерн у словеначкој, Иван Мажуранић у хрватској и Петар II Петровић Његош у црногорској књижевности). Тиме је истовремено аутор ових студија саопштио и свој вриједносни суд, а уједно га и образложио.

У првом дијелу књиге *Македонски писци и дела* вриједни су помена још два обимна огледа, посвећена двојници најзначајнијих представника друге генерације савремене македонске књижевности: Гану Тодоровском и Анту Поповском. Радомир Ивановић је приступно стварању комплетних портрета, односно анализи свих раније објављених поетских збирки ових стваралаца, мада је и овдје његов пројекат незавршен, с обзиром да се ради о савременицима, тако да је критичар у новим књигама морао опет да им се враћа. И поред ове неминовне недовршености, међутим, сва Ивановићева запажања су углавном тачна, а нека од њих су толико проницљива, да постају општеусвојива. Ово се најбоље може потврдити бројем и начином навођења његових мишљења али сврставањем његових текстова у антоло-

гијске изборе критика, посвећених македонској књижевности. У такве изборе уврштени су Ивановићеви радови о Рацину, Прличеву, Јаневском, Митреву, Б. Пендовском, Т. Георгијевском, А. Шопову и другим македонским књижевницима.

Три нова портрета посветио је Радомир Ивановић тројници значајних македонских романсијера — Славку Јаневском, Владу Малеском и Борису Вишинском. У завршном дијелу књиге он се бави изучавањем значајног опуса доајена македонске књижевне историје Харалампиа Поленаковића, чији опус износи преко десет томова и коме ће Ивановић доцније посветити још један опсежан оглед — *Књижевнонаучна опредјељења Харалампиа Поленаковића*, објављен у најновијој књизи *Поетика и критика* (стр. 181—196). Истовјетан поступак примијенио је приликом оцјене фолклористичког доприноса Тома Саздова и родоначелника модерне македонске књижевне критике Димитра Митрева, док је за крај оставио обухватну студију *Југословенска књижевна критика о дјелу Славка Јаневског* (стр. 171—190).

Из књиге студија и огледа *Огледи о македонској књижевности* издвојили бисмо оглед у коме аутор расправља о дјелу сакупљача и белетристе Марка Цепенкова — македонског Вука Карацића — и његовом значају за савремену књижевност. Ивановић је указао на читав низ савремених писаца и дјела, који су се непосредно инспирисали на дјелу М. Цепенкова — Горан Стефановски, Оливера Николова, Русомир Богдановски и други. Овом врстом он показује и брани у македонској књижевности општеприхваћену тезу о обогаћивању и стваралачком уважавању сопствене књижевне баштине. На ову тему односи се и наредни прилог из ове књиге — студија о односу мита и књижевности у македонској литератури, при чему Ивановић показује не само добро познавање писаца и дјела у којима се користи митопеизам, него и добро познавање митологије, односно процеса митологизације и ремитологизације, а мјестимично и демитологизације.

Једна од области којима се Радомир Ивановић често враћа јесте — *теорија романа*. Осим анализе романсијерског опуса младог писца Зорана Ковачевског, у књизи о којој је ријеч аутор је на доста простора анализирао композицију романа *Хајка* Михаила Лалића и *И бол и бес* Славка Јаневског. Њима ће у књизи *Књижевне паралеле* додати значајне огледе у којима расправља најприје о могућностима иновације романа са ратном тематиком у македонској књижевности, потом о морфологији романа (композиционим оквирима) у роману *Тердоглави* С. Јаневског, значајном роману *Пиреј* Петра М. Андрејског и роману *Доба ћугње* Ташка Георгијевског, за који је Ивановић написао предговор када је овај издат на српскохрватском језику у Новом Саду. О разноврсности Ивановићевих интересовања свједоче и

огледи о драмском опусу Бранка Пендовског и односу македонске народне поезије и музике, чиме је аутор успјешно закорачио у области фолклористике и етномузикологије.

О разноврсности Ивановићевих македонистичких интересовања и његовој непосусталој радној енергији свједочи и књига *Говор дела*. Након текстова о књижевном опусу Григора Прличева, она се бави занимљивом проблематиком, изучавањем прогресивне мисли у македонској књижевности између два свјетска рата (у дјелима Рацина, Вапцарова, Попова, Неделковског, Поленаковића и других). Затим је у жижи ауторових интересовања занимљива компаративистичка тема — *Црногорска и македонска књижевност у послератном раздобљу (1945—1985)*, као и тема истоименог огледа — *Рецепција књижевног дела Прежихова Воранца у македонској књижевности*. Тиме је увелико проширен контекст проучавања, поготову ако се има у виду да су ово први радови о овим темама у нашој новијој науци о књижевности.

У најновијој, за сада, књизи Радомира Ивановића *Поетика и критика* Радојица Таутовић је у предговору указао више на теоријски значај Ивановићевих македонистичких радова него што је извршио прецизнију анализу његових значајнијих прилога из ове сфере.¹⁵ Таутовић је у праву када указује на Ивановићев несумњиви допринос бољем разумијевању, међусобном зближавању и прожимању македонске са другим југословенским књижевностима. Са своје стране, ми бисмо томе додали да бисмо без тих тумачења били знатно осиромашеног знања у неким областима, посебно онда када се ради о глобалним прегледима или обухватним портретима појединих македонских стваралаца. Такав је случај са портретима, примјера ради, Николе Вапцарова, Аца Шопова, Мита Богоевског, Петра Бакевског, Јована Стрезовског, Трајана Петровског и других, у књизи која је пред нама.¹⁶

¹⁵ При крају предговора, што га је посебно за књигу „Поетика и критика“ написао Радојица Таутовић под насловом „Пут до саговорника — Радомир Ивановић као тумач македонске књижевности“, аутор истиче: „Умјетнички објект није ништа друго до посредник што омогућава присну и слободну комуникацију између два људска субјекта. Он је чинилац људског дијалога. Независно од својих нерешених проблема и недостатака, Ивановићево тумачење македонске литературе оживљава дијалог између македонских писаца и читалаца српскохрватског језика. Оно делује против вавилонске „дометње језика“ у нашем простору и времену.“

¹⁶ Допринос Радомира Ивановића македонској књижевности може се видјети и по „Литератури о писцу“, објављеној у библиографском додатку књизи „Поетика и критика“ (стр. 228—244). Из овог додатка — прилога види се да је о његовим књигама из македонистике писало на десетине југословенских критичара, односно да је написано преко 200 приказа, оцјена, рецензија, чланака, предговора... Литература о којој је ријеч илустративно свједочи о интересовању за овај опус, било на српскохрватском или на македонском језику.

* * *

Свака од књига Радомира Ивановића снабђена је неопходном научном апаратуром.¹⁷ У монографијама посебно мјесто имају *поговори*, јер у њима он непосредно саопштава и своја основна поетолошка опредјељења и своје не ријетке аналитичке дилеме. Ови текстови могу послужити као неопходан кључ у дешифрирању ауторовог аналитичког система, на основу чега се може закључити да је веома широк круг питања која овог теоретичара, историчара и критичара занимају. Обиље наведене литературе показује ширину његове научне обавијештености и интелектуалне радозналости, посебно када се сва та знања примјењују са критичком визијом, као што то чини Ивановић.¹⁸

Обиље библиографских и других података, приложених на крају сваке књиге, свједочи и о нечему што се само по себи разумије — о томе да је аналитичар, прије изрицања својих судова, консултовао сву релевантну теоријску и критичку литературу, чак и онда када се она директно не спомиње.¹⁹ Ивановић се не одваја ни једног тренутка од постављеног циља. Он не дозвољава да буде омамљен и замамљен бројним дигресијама које му тематика нуди. Напротив, дисциплиновано се одриче понекад веома примамљивих понуда диспута са теоретичарима и критичарима, с једне, као и са самим ауторима, с друге стране. На тај начин он показује приврженост не само одабраном циљу, него и систему циљева који жели да оствари у једној или више књига.

Између бројних других карактеристика, у томе препознајемо знак несумњиво надареног, радног и дисциплинованог македонисте, чији се допринос већ у овом тренутку — мада ни изблиза завршен — може прогласити драгоцјеним.

¹⁷ Није предмет нашега рада, али је барем пажње вриједна напомена да Ивановић већ скоро 15 година ради као професор македонске књижевности на Филозофском факултету у Новом Саду — Институт за југословенске књижевности и општу књижевност. Његов педагошки рад у свом домену представља посебну појаву и вриједност (овдје су завршили своје специјализације, магистарске и докторске студије на десетине кандидата из македонистике, југославистике, славистике и компаративистике.) Такође је важно његово учешће на бројним научним скуповима у земљи и иностранству.

¹⁸ Особито су важни Ивановићеве радови из југо-компаративистике. Образац те врсте истраживања и огледа представља „Књижевно-естетски проседи у поезији Десанке Максимовић, Добрице Ћесарића, Душана Костића, Блажа Конеског и Ивана Минатија“. — У оквиру балканистике посебно мјесто има рад „Симболика *стерне* у истоименим пјесмама Жоржеса Сефериса и Блажа Конеског“ (1988).

¹⁹ И поред обимне литературе о књигама Р. Ивановића, критичари су запостављали преводилачки рад овог аутора. За потребе специјалистичких поетолошких анализа он је превео велики број пјесама, прича и критика. Поред наведеног, са македонског је на српскохрватски превео и монографију о познатом македонском вајару „Серафимовски“ (1987).

Slobodan Kalezić

RADOMIR IVANOVIĆ AND HIS WORKS ON MACEDONIAN LITERATURE

(S u m m a r y)

The stages in the developement of Macedonian literature in the period of 19th and 20th centuries were not very rapid if compared to the ones of other Yugoslav peoples. This refers to its literary criticism and history particularly. In recent times, however, situation in this field has been improved greatly for many reasons. Radomir Ivanović has been, among others, one of the most brilliant modern creators in this domain.

His interests are many and different. Yet, the themes on Macedonian literature are predominant. Eleven out of 20 published books of his are related to Macedonian literature. Among them are the studies and reviews: »Portreti makedonskih pisaca« (»Portraits of Macedonian Writers«), »Makedonski pisci i dela« (»Macedonian Writers and Their Books«), »Ogledi o makedonskoj književnosti« (»Reviews on Macedonian literature«), »Književne paralele« (»Literary Parallels«), »Govor dela« (»The Language of a Work«), and »Poetika i kritika« (»Poetics and Criticism«). The monographies making a whole are: »Poetika Koste Racina« (»Poetics of K. Racina«), »Poetika Blaža Koneskog« (»Poetics of B. Koneski«), »Reč o reči poetika Ace Šopova« (»A Word About a word — poetics of A. Šopov«), »Govor pun darova — poezija Blaže Koneskog« (»A Fruitful Dialect — poetics of B. Koneski«), and »Poetika Slavka Janevskog I—II« (»Poetics of S. Janevsky I—II«). Ivanović is said to have touched and elaborated almost each important theme of Macedonian literature of both last and this centuries.

His approach is a modern one, most often representing a combination of the procedures of literary criticism, poetology and literary history. His poems are both theoretically founded and written in an emotional and experienced way. His explanations are detailed and full of arguments, his analyses are precise and consistent.

His works on modern Macedonian writers are of special value. Apart from his immanent approach, he makes some comparative observations as well.

No scientist in his field has investigated this new field in the view of its extent or details in the way it has been done in the essays, criticisms, studies and monographies by Radomir Ivanović.